



Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Vähemmistöjen oman uskonnon opetus - ortodoksinen näkökulma

Risto Aikonen

Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen korkeakoulu
Itä-Suomen yliopisto, Joensuun kampus

Abstrakti

Uskonnonopetus, sen asema yhteiskunnan koulujärjestelmässä, opetustavoitteet ja niiden saavuttamiseen tähtäävien opetussuunnitelmien sisältö vaihtelevat Euroopan koulujärjestelmien välillä. Tätä vaihtelua lisäävät vielä uskonnonopetuksen malli ja eri uskontojen oikeudellinen asema kussakin maassa. Tämän seurauksena vähemmistöuskonnot kohtaavat haasteita sen suhteen, miten oppilaille opetetaan heidän omaa uskontoaan koulussa osana opetussuunnitelmaa. Toisaalta on myös tärkeää, että vähemmistöuskontojen jäseniä ei pakoteta osallistumaan muun kuin oman uskontonsa opetukseen. Siksi on tärkeää, että koulun elämäkatsomustiedon opetussuunnitelmassa otetaan huomioon uskonnollinen ja elämäkatsomuksellinen moninaisuus tavalla, joka kunnioittaa moninaisuutta ja ottaa huomioon YK:n lapsen oikeudet. Samoin uskonnonopetuksessa on otettava huomioon yhtäläinen uskonnonvapaus käytännössä. Oikein tulkittuna se tarkoittaa oikeutta saada kuulla omasta uskonnostaan eikä vain oikeutta olla kuulematta uskonnollisia aiheita opetusympäristössä. Suomessa uskonnonopetusta annetaan oppilaan uskontokunnan mukaisesti.

Asiasanat: uskonnollinen monimuotoisuus, vähemmistöt, ortodoksinen uskonnonopetus, opettajankoulutus, tunnustuksellinen kasvatus, vertaileva uskonnonopetus, pedagogiikka, uskonnot ja uskomukset, monikulttuurisuus, moninaisuuskasvatus, suvaitsevaisuus, ihmisoikeudet, kirkkoyhteisöt.

Johdanto

Tämä artikkeli on osa ERASMUS+-rahoitteista hanketta nimeltä *Innovative Religious Education Network: Educating to the religious diversity (IRENE)*. Siinä analysoidaan lyhyesti Suomessa nykyisin vallitsevia uskontoja, jotka muodostavat pääosin uskonnonopetuksen perustan kouluympäristössä. Siinä tarkastellaan myös eri uskontojen ja katsomusten opetuksen oikeusperustaa kouluissa ja kasvatusympäristöissä yleensä sekä sen täytäntöönpanossa. Siinä tarkastellaan myös uskonnonopetuksen opetussuunnitelmien kehitystä suomalaisessa koulujärjestelmässä ja erityisesti



ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ



The European Commission's support for the production of this document does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the EC cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.



Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

sitä, miten ortodoksisen uskonnon opetussuunnitelma on muuttunut muiden opetussuunnitelmien kehityksen ohella. Keskeinen osa oman uskonnon opettamista on sen pedagoginen toteuttaminen, oppiaineen sisällä olevien pedagogisten periaatteiden tarkastelu. Lisäksi tässä artikkelissa keskitytään uskonnonopetuksen toteutuksen esittelyyn Suomessa ja eräisiin tuloksiin vanhempien, huoltajien ja opettajien mielipiteistä nykyisestä uskonnonopetuksen opetussuunnitelmasta. Tuoreet tutkimustulokset suomalaisesta uskonnonopetuksen mallista esitellään osoittamaan vähemmistöuskontojen oman uskonnonopetuksen tärkeys. Tuloksissa todetaan, että moninaisuuden tulisi sisällyttää moniarvoisuus ja uskonnollisen moninaisuuden huomioiminen myös koulun uskonnonopetuksessa, jotta käytännössä voitaisiin osoittaa tasa-arvon arvo ja merkitys koulutusympäristöissä ja elämässä.

Uskonnollinen maisema Suomessa

Suomi, kuten kaikki Skandinavian maat, on protestanttinen maa. Tällä hetkellä suurin osa 5,4 miljoonan asukkaan väestöstä kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon (67,0 %). Määrä on lievässä laskussa. Ortodoksiseen kirkkoon kuuluu noin 60 000 jäsentä (1,0 % väestöstä), ja määrä on lievässä laskussa, mikä johtuu sekä väestön ikääntymisestä että alhaisesta kastemäärästä. Itse asiassa ortodoksiväestö on epävirallisesti suurempi, koska Venäjältä tulevat maahanmuuttajat eivät rekisteröidy ortodoksisten seurakuntien jäseniksi.¹ Roomalaiskatoliseen kirkkoon kuuluu noin 15 000 jäsentä. Protestanttien uskontokuntien, kuten baptistien, metodistien, pelastusarmeijan ja adventistien, jäsenmäärä jää alle prosenttiin Suomen väestöstä. Lisäksi juutalaisia on noin 2 000. Suomessa lähes joka kolmas on väestörekisteriin merkitty tai hänen uskontonsa on tuntematon.² Myöskään joka neljäs väestöstä ei ole liittynyt mihinkään uskonnolliseen järjestöön.³

On merkittävää, että maahanmuuttajien ja pakolaisten ansiosta muslimien määrä kasvaa. Vuoden 2017 lopussa muslimeja arvioitiin olevan noin 70.000-75.000, jotka asuvat pääasiassa Etelä-Suomessa. (Suomessa ei ole virallisia tilastollisia lukuja muslimeista, koska suurin osa muslimeista ei ole rekisteröitynyt islamilaiseen yhteisöön). Nykyään on hyvin tyypillistä, että eri syistä ihmiset eroavat luterilaisen kirkon jäsenyydestä. Vuosittain n. 2 % eroaa kyseisen kirkkokunnan jäsenyydestä.

¹ Uusimpien (21.3.2021) tilastotietojen mukaan venäjänkielisiä on yli 80 000.

² Suomen virallinen tilasto 21.3.2021.

³ http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestorakenne.





Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Uskonnonopetuksen suuntaviivat Suomessa

Suomessa uskonnonopetusta saa pääasiassa julkisen koulun oppivelvollisuuden piirissä. Yksityisiä kouluja ei yleensä ole, mutta perusopetusta antavia kristillisiä kouluja on 16 eri puolilla Suomea, ja kahdessa niistä on myös lukio.⁴ Seurakunnat ylläpitävät niin sanottuja pyhäkouluja, mutta niihin osallistuminen on vapaaehtoista, eivätkä ne ole nykyään kovin suosittuja. Ammatillisessa koulutuksessa ei ole varsinaista uskonnonopetusta.

Uskonnonopetus on pakollinen oppiaine sekä peruskouluissa (7-16-vuotiaat) että lukioissa (16-18/19-vuotiaat).⁵ Se järjestetään kunnan alueen oppilaiden suurimman uskontokunnan mukaan. Käytännössä tämä tarkoittaa evankelis-luterilaista uskontoa. Oppiaineena sitä kutsutaan kuitenkin "koulun yleiseksi uskonnonopetukseksi", ei luterilaiseksi. Suomen oloissa suurin osa oppilaista osallistuu luterilaiseen uskonnonopetukseen. Tämä johtuu siitä, että koulun yleinen uskonnonopetus on avoin kaikille joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Näin ollen yli 90 prosenttia suomalaisten koulujen oppilaista osallistuu näihin oppitunteihin. Tämä tarkoittaa, että yli 20 prosenttia suomalaisista nuorista osallistuu tähän opetukseen vanhempiensa/huoltajiensa pyynnöstä, vaikka he eivät ole luterilaisen kirkon jäseniä.

Ortodoksisen uskonnonopetuksen (ORE) asema poikkeaa muiden uskonnollisten vähemmistöjen asemasta. Jos opetuksen järjestäjän alueella on vähintään kolme ortodoksisen kirkkoon kuuluvaa oppilasta, heille on automaattisesti opetettava omaa uskontoaan. Vanhempien ei tarvitse pyytää sitä. Sääntö ei siis koske kunnan yksittäistä koulua, vaan koko kuntaa eli koulutuksen järjestäjää. Koulutuksen järjestäjä voi olla myös yksityinen koulu, johon sovelletaan samaa sääntöä. Muiden vähemmistöjen vanhempia tai huoltajia kehoitetaan pyytämään lapsilleen uskonnonopetusta, jos edellytys kolmen oppilaan vähimmäismäärästä täyttyy. Edellytyksenä hakemukselle on, että henkilö kuuluu johonkin Suomessa rekisteröityyn uskontokuntaan.⁶ ORE:ssä on myös oppilaita, jotka eivät kuulu Suomen ortodoksisen kirkkoon, mutta liittyvät kulttuuritaustansa vuoksi näihin ryhmiin. Samoin käy myös islamilaisen uskonnon opetuksen kanssa. Kaikki koulujen islamilaisen uskonnonopetuksen oppilaat eivät ole rekisteröityjen islamilaisten yhteisöjen jäseniä. Kolmen oppilaan sääntöön ei sisällytetä jäseniin kuulumattomia oppilaita. Yhdessä nämä seikat ja luterilaisen uskonnonopetuksen oppilaiden suuri määrä osoittavat, että uskonnonopetus ei välttämättä liity kirkon tai uskonnollisen yhteisön jäsenyyteen.

⁴ <https://kristillinenkoulu.fi/koulut/> (haettu 7.12.2021).

⁵ Perusopetuslaki 1998/628 § 13.

⁶ Perusopetuslaki 1998/628 § 13 (6.6.2003/454).





Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Vuodesta 1985 lähtien on järjestetty erillinen opetus oppilaille, jotka eivät kuulu mihinkään uskontokuntaan. Oppiaine on nimeltään elämäkatsomustiede (LSE) tai maailmankatsomustiede (Ethics), jolla rohkaistaan oppilaita luomaan oma maailmankuvansa.⁷ Oppiaine ei ole tarjolla niille, joilla on oma uskonnonopetus. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että luterilaisen kirkon jäsenet, joilla on oma uskonnonopetus, eivät voi osallistua tähän oppiaineeseen. Ortodoksiset oppilaat, joilla ei ole omaa uskonnonopetusta, voivat valita sen tai koulun yleisen uskonnonopetuksen, jos heidän vanhempansa pitävät sitä vaihtoehtona.

Uskonnonopetuksen ja elämäkatsomustiedon oppituntien määrä lasketaan viikoittaisten oppituntien määränä vuodessa. Vuosiluokilla 1-9 viikoittaisten oppituntien kokonaismäärä vuodessa on 10 oppituntia.⁸ Tämä on vähimmäismäärä, mutta kunta voi halutessaan tarjota enemmän. Ne jaetaan kullekin luokka-asteelle seuraavasti. Luokilla 1 ja 2 on kaksi oppituntia viikossa. Lukuvuoden aikana tämä tekee yhteensä 76 tuntia teoriaa. Luokilla 3-6 on viisi tuntia. Kunta voi päättää, millä luokka-asteella on kaksi oppituntia viikossa. Yleensä se on 4. luokalla. Luokilla 7-9 on yksi oppitunti viikossa. Teoriassa yksi tunti viikossa tarkoittaa 38 tuntia lukuvuodessa. Kunkin uskonnon oppitunnit opetetaan uskontokohtaisissa opetusryhmissä pätevien opettajien toimesta. Vuosiluokilla 1-6 uskonnonopetusta opettaa alakoulun opettaja muiden oppiaineiden ohella ja vuosiluokilla 7-9 ja lukiossa aineenopettaja (teologi).

Ammatillisessa koulutuksessa opetussuunnitelmat eivät sisällä uskonnon ja etiikan opetusta. Esiopetuksessa (6-vuotiaat lapset) ei ole uskonnon ja uskonopin opetusta itsenäisenä oppiaineena. Osana opetussuunnitelman sisältöä opetuksessa käsitellään erilaisia maailmankatsomuksia, mukaan lukien uskontoja ja uskonnottomuutta. Lasten on tarkoitus tutustua omaan ja muihin maailmankatsomuksiin ja uskontoihin, jotka ovat edustettuina lapsiryhmässä tai ympäristössä. Tutustutaan niihin liittyviin tapoihin ja perinteisiin. Uskonnottomuudesta keskustellaan maailmankatsomusten rinnalla.⁹

Varhaiskasvatuksessa (alle 5-vuotiaat lapset) maailmankatsomuskasvatuksessa keskitytään ensisijaisesti tarkastelemaan yhdessä lapsiryhmässä esiintyviä uskontoja ja muita maailmankatsomuksia. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä erilaisia maailmankatsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuri-identiteettien ja maailmankatsomusten

⁷ <https://et-opetus.fi/> (haettu 7.12.2021).

⁸ Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettujen opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012.

⁹ Opetushallitus 2016, 34-35.



KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

kehittymistä. Lapset tutustuvat erilaisiin maailmankatsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luonnolliset tilaisuudet maailmankatsomusten tutkimiseen ovat osa tätä. .¹⁰

Vuodesta 2003 lähtien perusopetuslain 13 §:n mukaan *"uskonnon opetus järjestetään oppilaiden uskonnollisen yhdyskunnan mukaisesti sen uskonnon opetuksena, johon oppilas kuuluu, erillisten opetussuunnitelmien mukaisesti"*.¹¹ Tämän seurauksena Opetushallitus on tähän mennessä laatinut opetussuunnitelmat kymmenelle uskonnolle, mukaan lukien kristinuskolle ja muille uskonnoille. Ensimmäisessä vaiheessa vuonna 2014 ne kattoivat evankelis-luterilaisen, ortodoksisen ja roomalaiskatolisen uskonnon. Muihin kuin kristillisiin uskontoihin kuuluivat islam ja juutalaisuus. Vuonna 2020 opetushallitus hyväksyi opetussuunnitelmat adventistien, Bahá'ín, buddhalaisten, helluntailaisten ja krishna-uskontojen osalta. Edellisessä, vuonna 2004 laaditussa opetussuunnitelmassa oli opetussuunnitelmat 13 uskonnolle.¹² Kirkot eivät osallistu suoraan opetussuunnitelma-asioihin tai uskonnonopetuksen opetussuunnitelmien tai oppikirjojen laatimiseen. Ryhmään kuuluu yleensä uskonnonopettajia ja muita uskonnonopetuksen asiantuntijoita (uskontokuntien edustajia) eri kouluasteilta, ja sen puheenjohtajana toimii Opetushallituksen edustaja. Valtio suhtautuu uskontoihin ja kirkkoihin neutraalisti.

Viime vuosikymmenen aikana Suomessa on käyty enemmän tai vähemmän yksipuolista keskustelua uskonnonopetusmallista, joka joiltakin osin väheksyy vähemmistöjen oikeutta omaan uskonnonopetukseen. Erityisesti se on kiihtynyt vuodesta 2019 lähtien, jolloin opetusministeriö esitti, että elämäkatsomustiedon opetus tulisi avata kaikille uskonnonopetuksen vaihtoehdoksi. On myös esitetty toinen ehdotus, jonka mukaan nykyinen uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen malli korvattaisiin kaikille oppilaille yhteisellä oppiaineella, jossa tutustuttaisiin maailman uskontoihin omasta vakaumuksesta riippumatta.¹³ Kuten myöhemmin tässä asiakirjassa esitellään joitakin tutkimustuloksia mallista käytävästä keskustelusta, ensimmäinen ehdotus olisi hyvä, koska se jättää tilaa omalle uskonnonopetukselle, mutta toista ehdotusta ei voida hyväksyä.

"Maailmankatsomusten" yhden oppiaineen kannattajat väittävät, että luokkahuoneessa olevilla lapsilla pitäisi olla enemmän tilaisuuksia käydä vuoropuhelua eri uskontojen edustajien, sekä kristittyjen että ei-kristittyjen, kanssa. Kouluissa uskonnonopetuksen tavoitteena on kasvattaa oppilaita oman uskontonsa mukaisesti arvostamaan ja kunnioittamaan omaa perintöään. Oma

¹⁰ Opetushallitus 2019, 45.

¹¹ Perusopetuslaki 1998/628 § 13 (6.6.2003/454).

¹² Opetushallitus 2004.

¹³ Aikonen 2021a.





Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

uskonnonopetus ei kuitenkaan ole yksipuolista tai sulkeutunutta uskontojen ja maailmankatsomusten kentän todellisuudelta. Vuoden 2014 opetussuunnitelmassa uskonnonopetuksen tehtäviksi määritellään selkeästi muun muassa seuraavat: *"Oppilaat tutustuvat uskontoihin ja maailmankatsomuksiin liittyviin perinteisiin Suomessa sekä uskontoihin ja maailmankatsomuksiin muualla maailmassa. Oppiaineessa edistetään uskonnon ja kulttuurin välisen suhteen ymmärtämistä sekä uskontoihin ja maailmankatsomuksiin liittyvää monilukutaitoa". Opetus antaa monipuolista tietoa uskonnoista ja auttaa oppilaita ymmärtämään uskontoihin liittyvää keskustelua.*¹⁴ Tässä todetaan selvästi, että peruskoulussa ei tarvita yhtä ja samaa sisällöllistä uskonnonopetusta kaikille oppilaille. Sanomattakin on selvää, mutta LTE-tavoitteet eivät ole samanlaisia eri uskonnoissa ja katsomuksissa.

Ortodoksisen uskonnonopetuksen opetussuunnitelmien kehittäminen

1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa Suomessa toteutettiin kaksi suurta koulutus uudistusta. Vaikka peruskoulun opetussuunnitelma uudistettiin 1980-luvulla, uskonnonopetuksen rooli ja luonne kouluissa muuttui melko vähän. Uskonnonopetus oli edelleen tunnustuksellista ja kirkkokeskeistä, mutta kirkko ei ollut suoraan mukana opetussuunnitelmakysymyksissä eikä uskonnonopetuksen opetussuunnitelmien tai oppikirjojen laatimisessa.

Suomessa ensimmäinen uskonnon oppivelvollisuuden opetussuunnitelma otettiin käyttöön vuonna 1925, ja seuraava julkaistiin vuonna 1952. Niihin ei sisältynyt ortodoksisen uskonnon opetussuunnitelmaa. Ensimmäinen ilmestyi oppivelvollisuus uudistuksen seurauksena vuonna 1970.¹⁵ Peruskoulun ja lukion ortodoksisen uskonnon opetussuunnitelmilla (1970, 1977, 1985, 1994) on kaikissa ollut lähes samanlainen opetuksen tavoite: *"aktiivisten seurakuntalaisten kasvattaminen"*.¹⁶ Opetuksessa on osittain pyritty indoktrinoimaan oppilas opetettavaan uskontoon - oppimaan uskontoa.¹⁷ Kuten nuo aiemmat opetussuunnitelmat osoittavat, uskonnonopetus oli luonteeltaan tunnustuksellista. Perusopetuksen opetussuunnitelma vuonna 1994 toi radikaalin muutoksen uskonnonopetuksen opetussuunnitelmien merkitykseen ja filosofiaan. Se ei ollut yhtä normatiivinen kuin aiemmat ja antoi kouluille paljon tilaa laatia omat uskonnonopetuksen opetussuunnitelmansa. Aiempiin opetussuunnitelmiin verrattuna niissä oli ensimmäistä kertaa sekä yleisiä että yhteisiä tavoitteita eri uskonnoille. Nämä muodostivat perustan uskontokohtaisten

¹⁴ Opetushallitus 2014, 140.

¹⁵ Aikonen 2015.

¹⁶ Aikonen 2015.

¹⁷ Grimmitt 1987.



KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

opetussuunnitelmien kehittämiseksi, joissa on omat tunnustukselliset sisällöt ja oppimistavoitteet.¹⁸ Tämä oli ensimmäinen askel uskonnonopetuksen muuttamiseksi siten, että siinä tarkasteltiin uskontoja oman uskonnon ulkopuolella ja yleisellä tasolla, vaikka opetus perustuikin tunnustukseen.

Vuoden 2004 opetussuunnitelmassa uskonnonopetukseen tehtiin suuri muutos perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Opetus ei voinut enää olla tunnustuksellista. Opetus muuttui "*tunnustuksellisesta uskonnonopetuksesta*" "*oman uskonnon mukaiseksi uskonnonopetuksiksi*". Kaikille uskonnoille, kristityille ja uskonnottomille, annettiin ensimmäistä kertaa yleiset ja yhteiset tavoitteet ja sisällöt. Oppilaita kannustetaan henkilökohtaiseen pohdintaan eettisistä kysymyksistä. Uskonnonopetuksen avulla tuetaan oppilaiden itsetuntemusta ja -arviointia sekä autetaan heitä rakentamaan ja arvioimaan identiteettiään ja maailmankuvaansa. Ortodoksisen uskonnonopetuksen tavoitteissa todetaan, että "*keskeisenä tavoitteena on vahvistaa ja ylläpitää oppilaan ortodoksisista identiteettiä*".¹⁹ Tavoitteena oli tukea oppilaan omaa identiteettiä uskonnossa - oppia uskonnosta.²⁰

Vuoden 2014 opetussuunnitelmaa tarkistettiin rakenteen ja sisällön osalta. Siihen sisältyivät viidelle uskonnolle (luterilainen, ortodoksinen, katolinen, juutalainen ja islamilainen) yhteiset yleistavoitteet²¹ ja kolme yhteistä sisältöaluetta. Nämä muodostavat perustan uskontokohtaisten opetussuunnitelmien kehittämiseksi.²² Opetuksen järjestäminen perustuu edelleen oppilaan oman uskonnon opetukseen eikä ole tunnustuksellista. Oppiaineen tehtävässä todetaan edelleen, että "*Opetus antaa oppilaalle elementtejä identiteettinsä sekä henkilökohtaisen elämäntarkastuksensa ja maailmankuvansa rakentamiseen ja arviointiin*".²³ Perusopetuksen opetussuunnitelmien tulisi kaikilla luokka-asteilla kattaa kolme keskeistä sisältöaluetta. Ne ovat suhde omaan uskontoon (C1), uskontojen maailma (C2) ja hyvä elämä (C3).²⁴

Yleisen tason opetuksen tavoitteet eivät enää keskity yksinomaan opetettavaan uskontoon, vaan ne ovat laajempia ja sisällöltään monipuolisempia kuin aikaisemmin. Vaikka painopiste on osittain oppilaiden kasvun tukemisessa - uskonnon oppiminen, vuoden 2014 opetussuunnitelmassa

¹⁸ Opetushallitus 1994, 89.

¹⁹ Opetushallitus 2004, 209.

²⁰ Grimmitt 1987.

²¹ Vuoden 2014 opetussuunnitelmaan sisältyvät uskonnot. Vuonna 2020 Opetushallitus hyväksyi opetussuunnitelmat adventistien uskonnon, Bahá'í-uskonnon, buddhalaisuuden, helluntaiuskonnon ja Krishna-uskonnon osalta.

²² Opetushallitus 2014, 21.

²³ Opetushallitus 2014, 134 246 404.

²⁴ Opetushallitus 2014, 136,151,409.



KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

korostetaan myös voimakkaasti uskonnon merkitystä ja uskonnollisen ymmärryksen laajentamista - uskonnosta oppimista.²⁵

Uskontojen opetus perustuu kaikille uskonnonopetuksen oppiaineille yhteisiin yleisiin tehtäviin, tavoitteisiin ja sisältöihin (TOC). Kullekin uskonnolle on laadittu erityinen opetussuunnitelma, joka perustuu edellä mainittuihin kolmeen sisältöalueeseen. Ortodoksisen uskonnon osalta yksityiskohtaiset opetussuunnitelmakuvaukset noudattavat uskonnon keskeisiä sisältöalueita.²⁶ Näitä ovat ortodoksisen kirkon opilliset ja muut erityispiirteet, kirkollinen elämä ja liturgisen vuoden viettoperinne, kirkollinen taide, pyhät ihmiset ja heidän opetuksensa, Raamatun sisältö, etiikka, kirkon ja maailmanuskontojen historia.²⁷

Aiempiin tavoitteisiin ja sisältöihin verrattuna opetuksessa otetaan huomioon kulttuurisesti monimuotoinen ortodoksisuus. Lisäksi tutustutaan tarkemmin uskontoihin ja niiden tapoihin Euroopassa ja muissa maanosissa sekä tarkastellaan kristillisten ja ei-kristillisten uskontojen ominaispiirteitä. Opetussuunnitelman muuttumisen vuoksi joidenkin kotimaan uskonnossa opettavien aiheiden sisältöä ja määrää on vähennetty. Painopistettä on siirretty kirkon historiallisesta tarkastelusta nykypäivän uskonnollisuuteen, jossa pohditaan oman uskonnon globaalia ja paikallista kehitystä.²⁸

Ortodoksisen uskonnonopetuksen pedagogisista elementeistä

Heterogeeniset opetusryhmät

Kouluissa vähemmistöuskontojen opetuksen katsotaan yleensä tapahtuvan pienissä ryhmissä. Tämä määritelmä on koskenut kaikkia uskontoja uuden perusopetuslain voimaantuloon 1. tammikuuta 2003 asti. Siitä lähtien ortodoksisen uskonnon osalta ei enää voida käyttää perinteisessä mielessä tarkoitettua pienryhmäopetusta. Tämä johtuu siitä, että opetuksen järjestäjä (kunta) voi nyt yhdistää perusopetuksen luokat 1-9 samaan opetusryhmään. Kaikkien vähemmistöuskontojen osalta tilanne on sama, mutta ryhmät eivät ole kasvaneet samassa suhteessa kuin ortodoksisessa opetuksessa.

Luokkien 1-9 opetusryhmiä ei onneksi toteuteta sellaisenaan, vaan ryhmiin voi kuulua oppilaita sekä ala- että yläkouluista. Näin ollen ortodoksisesta uskontoa opetetaan lähes poikkeuksetta integroiduissa ryhmissä. Opettajalla on usein kaksi tai jopa neljä opetussuunnitelmaa opettavana samalla

²⁵ Grimmitt 1987.

²⁶ Tarkempi esittely näistä, ks. Aikonen 2019.

²⁷ Opetushallitus 2014, 136,151,409.

²⁸ Aikonen 2019.



KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

oppitunnilla näissä yhdistetyissä opetusryhmissä. Oppilasjoukko on monessa suhteessa heterogeeninen. Oppilaat tulevat eri luokka-asteilta ja heidän oppimiskykynsä vaihtelevat. Lisäksi on maahanmuuttajia, jotka osallistuvat luokkiin kulttuuritaustansa perusteella. He eivät kuitenkaan ole aiemmin opiskelleet lainkaan ortodoksista uskontoa. On myös opetusryhmiä, joista 80 prosenttia koostuu maahanmuuttajista, joiden kielitaito on heikko.

Opettajan pedagogiset ratkaisut heterogeenisessa pienryhmässä keskittyvät eriyttämiseen, yhdenmukaistamiseen ja jaksottamiseen sekä pitkän aikavälin suunnitteluun ja näiden väliseen didaktiseen vuorotteluun. Yksi käytännön ratkaisu on, että vanhemmat oppilaat työskentelevät hiljaa keskenään ja nuoremmat oppilaat työskentelevät opettajakeskeisesti vaihtaen näitä asetelmia jossain vaiheessa oppituntia. Yleensä oppitunnit alkavat ja päättyvät kaikille ryhmille yhteisiin asioihin. Keskustelumahdollisuuksien tarjoaminen on keskeistä uskonnollisen ajattelun ja uskontoon liittyvien kysymysten kehittämisessä perusopetuksessa.

Ortodoksisen uskonnonopetuksen pedagoginen suuntaus

Suomalaisen uskonnonopetuksen ydinluonteeseen kuuluu sekä opettaa että oppia uskonnosta ja uskontoa (vrt. Hull 2002, Ziebertz ja Reigel 2009). Vähemmistöuskontojen kohdalla on myös lievää taipumusta opettaa/oppia uskontoa kyseisen uskonnon perinteisen ja hengellisen perinnön kannalta.²⁹

Oppitunnilla uskonnon harjoittaminen ei ole sallittua. Ortodoksisessa pedagogiikassa ei ole ongelmaa käsitellä kysymystä siitä, minkälainen toiminta "on sallittua ja mikä ei" oppitunnin aikana. Tämä johtuu siitä, että useimmissa tapauksissa opetuksen sisältö liittyy rukouksiin ja virsiin, joita voidaan käyttää ortodoksisen opin ja opetuksen sisällön selittämiseen ja havainnollistamiseen. Tämä pedagoginen lähestymistapa asettaa opetussisällöt kirkon käytäntöjen ja perinteen yhteyteen. Tätä pedagogiikkaa voidaan kutsua "tunnustuspedagogiikaksi".

Näin ortodoksinen uskonnonopetus on toteutettu kouluissa, ja periaatteessa *oma uskonto* käytännössä tukee ortodoksista uskonnonopetusta ja sen hyviä käytäntöjä. Opetuksessa esimerkiksi kirkollisten virsien, rukousten, ristinmerkin ja ikonien käytön tulee olla pedagogisesti perusteltua. Jos sovelletaan "oman uskonnon" mukaista opetustapaa, seurauksena on uskonnon oman pedagogiikan käyttö. Tämä tukee myös uskonnonopetuksen kokonaisvaltaista lähestymistapaa.

Kokonaisvaltainen uskonnonopetus kouluympäristössä tarkoittaa eksegetiikan, etiikan, dogmatiikan, kirkkohistorian ja kirkon liturgisen elämän sisällyttämistä opetuksen tavoitteisiin ja sisältöön. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että opetus ei käsittele pelkästään Pyhää Raamattua ja sen sisältöä

²⁹ Aikonen 2005, 223-224.





Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

liittämättä ja suhteuttamatta kertomuksia eettisiin kysymyksiin tai kirkon historiaan. Opetus ei ole opetusta ja opetussisältöjen kertaamista peräkkäin, vaan niiden yhdistämistä toisiinsa. Vastaavasti esimerkiksi liturgian opetuksessa voimme laajentaa tarkastelun koskemaan Raamattua, etiikkaa, dogmatiikkaa, kirkkohistoriaa, kirkkomusiikkia, ikonografiaa jne. Toisin sanoen opetusta toteutetaan oppiaineen sisällä integroimalla teologian eri osa-alueita. On huomattava, että kyseessä ei ole didaktinen periaate, jonka mukaan aihetta olisi käsiteltävä systemaattisesti sen eri ulottuvuuksissa. Periaatetta on sovellettava spiraalimaisesti, jotta nuorempien oppilaiden käsittelyyn jää vähemmän aukkoja kuin kypsempien oppilaiden.³⁰

Kokonaisvaltainen uskonnonopetus tarkoittaa myös sitä, että keskeiset opetussisällöt ja teemat esitellään eri luokka-asteilla toistuvasti ja syvällisesti, mutta aina uudesta näkökulmasta ja sopivia pedagogisia sovelluksia käyttäen. Opetusmalli muistuttaa osittain niin sanottua spiraaliperiaatetta. Se eroaa kokonaisvaltaisesta mallista siinä, että oppiaineessa on vähemmän integrointia ja eteneminen on lineaarisempaa. Tämän periaatteen mukaan opetetavat pääteemat ovat kirkkovuoden kierto juhlineen ja paastoineen sekä rukousten, laulujen ja ikonografian opetus. Tätä periaatetta toteutetaan esimerkiksi luokkien rukoushetkissä ja luokan yhteisessä opetuksessa, jossa koko ryhmä työskentelee yhdessä esimerkiksi liturgisen vuoden suurten juhlien aiheiden parissa. Samalla nämä yleiset teemat ovat osa ortodoksisen uskonnonopetuksen niin sanottua piilo-opetussuunnitelmaa.³¹

Ikonit ovat kirkon monipuolinen opetuskäsikirja ja kirkkovuoden tarinankerronta.³² Yksi ilmeinen esimerkki on ikonien käyttäminen kokonaisvaltaisesti. Esimerkkinä mainittakoon, että ortodoksinen kirkko juhlii Neitsyt Marian ilmestyspäivää 25. maaliskuuta. Opetettavan oppiaineen pedagogiikan ja kirkollisen perinteen mukaisesti opettaja aloittaa esittelemällä kyseisen juhlan oppitunnin alussa. Kun tarkastelemme ikonia, voimme havaita, miten siinä kuvataan tätä raamatullista tapahtumaa. Troparionin tekstin kautta voimme tutkia juhlan dogmaattista sisältöä ja myös suhteuttaa juhlan sisällön kirkon liturgiseen elämään osana liturgista vuotta. Tämän analyysin perusteella voidaan jo tässä yhteydessä tunnistaa kolme kasvatuksellista näkökohtaa, kun käytetään kokonaisvaltaista pedagogista lähestymistapaa. Oman uskonnon pedagogiikassa ei pyritä tarjoamaan vain tietoa vaan myös aitoja kokemuksia, toimintaa ja tunnekokemuksia, jotka tässä tapauksessa tapahtuvat troparionin laulamisen kautta.

Kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan kuuluu myös periaate, jonka mukaan ei ole olemassa vain "kirkollisia" asioita, vaan koulutus on vuorovaikutuksessa aikansa yhteiskunnan kanssa. Uskonto on

³⁰ Aikonen 2005, 233-236.

³¹ ibid.

³² Aikonen 2017, 150-151.



KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa ja ottaa siitä nousevat kysymykset huomioon uskonnonopetuksen sisällössä.³³ Viime aikoina yksi näistä on luonto ja ympäristö.

Opetusmateriaalit eli oppikirjat on suunniteltu kullekin vuosiluokalle, mutta niitä käytetään vuorotellen. Tämä johtuu siitä, että kuten aiemmin mainittiin, opetusryhmissä on oppilaita useilta eri luokka-asteilta, eikä opettaja voi opettaa kunkin luokka-asteen oppimäärää (oppikirjaa) erikseen. Esimerkiksi yhdistetyssä ryhmässä oppikirjoja käytetään parillisena vuonna parillisen vuoden oppikirjalla (esim. 2. luokka) ja parittomana vuonna parittoman vuoden oppikirjalla (esim. 1. luokka). Ryhmässä, jossa on 1. ja 2. luokkalaisia, oppilaat eivät siis lue luokka-asteensa oppikirjaa erikseen, vaan 1. luokkalainen aloittaa 2. luokan oppikirjalla ja lukee 1. luokan oppikirjaa seuraavana vuonna. Näin kirjat vuorottelevat.

Miten ortodoksikristityt suhtautuvat nykyiseen malliin?

Helmikuussa 2020 tehtiin ortodoksisten vanhempien, huoltajien ja uskonnonopettajien (n=446) keskuudessa tutkimus uskonnonopetuksen mallista.³⁴

Vastaajien mielestä uskontokuntiin perustuva erillinen uskonnonopetus ja sen jatkaminen oli ylivoimaisesti suosituin malli. Tulokset korostivat oman uskonnon opetuksen tärkeyttä ortodoksisten vanhempien, huoltajien ja opettajien keskuudessa, eli nykyistä mallia ei tulisi muuttaa. Tätä mieltä oli 71 prosenttia vastaajista. Tämä oli myös luterilaisten uskonnonopettajien näkemys heille tehdyssä kyselyssä.³⁵

Miksi haluamme pitää kiinni nykyisestä mallista? Tutkimuksen laadulliset tiedot korostavat erityisesti sitä, miten vähemmistöjen uskontokasvatuksen asema koetaan suhteessa julkisessa keskustelussa esitettyihin mallivaihtoehtoihin. Tulokset osoittavat avoimien kysymysten vastauksista perusteella, että informantit ovat huolissaan oman uskonnollisen kasvatuksen menettämisestä. Yli puolet vastaajista korosti oman uskonnonopetuksen kasvatuksellista ja tiedollista merkitystä. Selkeimmin perusteltiin nykyistä vähemmistöuskontojen erillisopetuksen mallia sillä, että se tukee oppilaiden ortodoksista identiteettiä ja omaa uskontoa ja kulttuuria koskevan tiedon välittämistä.³⁶

Vastaajat katsoivat, että uskonnonopetuksen mallin tulisi edelleen perustua erillisopetukseen, mutta sitä voitaisiin täydentää tai täydentää yhteisillä oppitunneilla. Lähes neljäsosa vastaajista on sitä

³³ Koulumzin 1975, 29.

³⁴ Aikonen 2021a, 258.

³⁵ Enqvist & Lupunen 2020.

³⁶ Aikonen 2021a, 276-278.





Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education Network:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

mieltä, että nämä voisivat olla LSE-, maailmanuskontojen yläkoulu- tai teematunteja. Suosituimmat tavat järjestää yhteistä opetusta olisivat joko se, että uskonnonopetuksen oppilaat ja kaikki heidän opettajansa olisivat yhteisillä teematunneilla tai että uskonnonopettajat kiertäisivät yhteisillä tunneilla. Kaikille yhteinen opetus sopisi vain 10 prosentille vastaajista. Kaiken kaikkiaan kielteinen suhtautuminen LSE:hen ei ollut ylivoimaisen kielteistä. Avoimissa vastauksissa myönteinen näkemys oli hieman voimakkaampi kuin kielteinen. Avoimissa vastauksissa myönteisin perustelu oli temaattisesti se, että peruskoulussa ja lukiossa pitäisi olla mahdollisuus valita uskonnollinen oppiaine. Hieman yli kolmannes (35 %) vastaajista oli tätä mieltä. Yläkoulussa tämän voisi hyväksyä 28 prosenttia vastaajista.³⁷

Tätä näkökulmaa tukevat myös toisen ortodoksisesta uskonnonharjoitusta koskevan tutkimuksen tulokset. Tässä vuonna 2020 toteutetussa tutkimuksessa (n=372) vanhemmilta, huoltajilta ja opettajilta kysyttiin, kuinka merkittävänä he pitivät ortodoksisen uskonnonopetuksen uusimmassa, vuonna 2014 hyväksytyssä opetussuunnitelmassa esitettyjä oppisisältöjä. Vastaajat pitivät melko luonnollisesti omaa uskontoa (C1) arvokkaimpana oppisisältönä. Vastaajista 74 prosenttia oli tästä samaa mieltä. Lisäksi avoimella kysymyksellä kysyttiin, mikä on heidän mielestään tärkein asia oppilaiden omassa uskonnonopetuksessa. Yli puolet kyselyyn vastanneista vastasi tähän kysymykseen. Heistä 20 prosenttia oli sitä mieltä, että oppiaine on tärkeä oppilaiden identiteetin kannalta. Eettiset kysymykset (C3) oli toiseksi arvostetuin sisältöryhmä 62 % vastaajista. Kolmanneksi arvostetuin sisältö oli maailmanuskonnot (C2), jonka 42 prosenttia vastaajista piti sitä tärkeänä. Erilaisia maailmankatsomuksia arvostettiin vähemmän (27 %). Tätä mieltä oli hieman yli joka neljäs vastaaja.³⁸

Yhteenvedona voidaan todeta, että tutkimustulokset osoittavat, että ortodoksisessa uskonnonopetuksessa olevien lasten ja nuorten vanhemmat ja huoltajat sekä opettajat pitävät uskontokuntaan perustuvan erillisopetuksen mallia erityisen tärkeänä normatiivisena legitimitettinä, yhteiskunnallisena arvona. Käytössä olevan mallin korvaaminen kaikille yhteisellä oppiaineella osoittaa, että uskonnonopetuksen rooli ja sen mahdollisuudet ja merkitys arvokasvatuksessa on ymmärretty ja tulkittu väärin. Tämä olisi kulttuurisesti ja sivistyksellisesti kielteinen muutos yhteiskunnallisen ja maailmanlaajuisen monimuotoisuuden kehittämisessä. Umpikuja moniarvoisuudelle?

³⁷ Aikonen 2021a, 263-264; 269-270.

³⁸ Aikonen 2021b, 38-40.





Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education Network:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Lähdeluettelo:

Aikonen, R. (2005). Koulun ortodoksisen uskonnonopetuksen lähtökohtia - oppia uskontoa vai oppia uskonnosta? [Koulujen ortodoksisen uskonnonopetuksen lähtökohdat - uskonnon oppimista vai uskonnosta oppimista?] In J. Kivekäs (Ed.) *Käytännöllinen teologia - teoriaa vai käytäntöä?* Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 245, 223-241.

Aikonen, Risto (2015). Ortodoksinen uskonnonopetus kansakoulusta peruskouluun. Pitkä tie oman uskonnon opetukseen. [Ortodoksinen uskonnonopetus peruskoulusta lukioon. Pitkä tie oman uskonnon opetukseen.] *Teologinen aikakauskirja 2015/2*, 160-177.

Aikonen, Risto (2017). Ortodoksisen kirkon ikonit - uskonnonopetuksen kuvakirjasto. [Icons of the Orthodox Church - Picture Library for Religious Education] In P. Iivonen & V. Paulanto (Eds.) *Uudistuva uskonnon opetus*. Helsinki: Kirjapaja, 140-155.

Aikonen, Risto. (2019). *Ortodoksisen uskonnonopetuksen luonne Suomessa perusopetuksen opetussuunnitelmien mukaan.* Teoksessa Ζητήματα Διδακτικής των Θρησκευτικών. Τομ. 2 - Πρακτικά του 2 ου Πανελληνίου Συνεδρίου Θεολόγων. <https://ejournals.lib.auth.gr/religionteaching>.

Aikonen, Risto. (2021a). Katsomusopetuksen mallit ja ortodoksisen uskonnon opetus - huoltajien ja opettajien näkemyksiä vaihtoehtoista ja niiden hyvästä toteutuksesta [Models of Worldview Education and Teaching of Orthodox religion. Huoltajien ja opettajien näkemyksiä vaihtoehtoista ja niiden hyvästä toteutuksesta]. In A. Kimanen, J. Urponen, & A.-E. Kilpeläinen (toim.), *Oppimista katsomusten äärellä*. Helsinki: Finnish Theological Literature Society (pp. 248-277).

Aikonen, Risto. (2021b). Ortodoksisen uskonnonopetuksen oppisisältöjen merkityksellisyys perusopetuksessa huoltajien ja opettajien käsityksen mukaan. *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση/Greek Journal of Religious Education*, 4(1), 29-52. DOI: 10.30457/040120213.

Enqvist, Aleks & Lupunen, Veera (2020). SUOL kartoitti jäsentensä ja uskonnonopettajiksi opiskelevien näkemyksiä hyvän uskonnonopetuksen tulevaisuudesta. *Synsygys 2/2020*, 21-24.

Grimmitt, Michel. (1987). *Uskontokasvatus ja ihmisen kehitys*. Iso-Britannia: McCrimmon.



The European Commission's support for the production of this document does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the EC cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.



Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Hella Elina & Wright Andrew (2009) Learning 'about' and 'from' religion: phenomenography, the Variation Theory of Learning and religious education in Finland and the UK, *British Journal of Religious Education*, 31:1, 53-64, DOI: 10.1080/01416200802560047.

Hull, John. (2002). *Uskonnonopetuksen vaikutus uskonnonvapauteen: A Global Perspective.*
Haettu osoitteesta: <https://iarf.net/REBooklet/Hull.htm>

Opetushallitus (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004* [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004]. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014]. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus. (2016). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* [National Core Curriculum for pre-primary education 2014]. Tampere: Opetushallitus.

Opetushallitus. (2019). *Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018* [Varhaiskasvatuksen valtakunnallinen perusopetussuunnitelma 2018]. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus. (2020). Uskonnon oppimäärät [Uskonnonopetuksen opetussuunnitelmat]. Haettu osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/uskonnon-oppimaarat>

Perusopetuslaki 1998/628. [Perusopetuslaki.] Haettu osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>.

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012. [[Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja oppituntien jakamisesta](#)]. Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120422>.

Ziebertz, Hans & Riegel Ulrich, toim. (2009). *How Teachers in Europe Teach Religion. Kansainvälinen empiirinen tutkimus 16 maassa.* Münster: LIT verlag.



The European Commission's support for the production of this document does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the EC cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.